

نقش بانوان حوزه علمیه در الگوسازی از حضرت زهرا(س)

مبارکه علیزاده بکتاش^۱

چکیده

با مشاهده و تبیین الگوهای قرآنی معلوم می شود که زنان می توانند فکر و اندیشه و هویت مستقلی داشته باشند. زنهای بزرگ خود به تحقیق و جستجو پرداخته و اساس باورهای خود طبق پژوهش و مستندات که خود بدست آورده اند، پایه ریزی می کنند. از مهم ترین کارکردهای حوزه علمیه خواهران پرورش طلبه هایی است که بهتر و دقیق تر می توانند به مشکلات و مسایل زنان بپردازند. خواهران طلبه با دانش و علم و عرفانی که در حوزه کسب می کنند، در پیشگیری از آسیب های اجتماعی و علاقمند کردن زنان به وظایف دینی نقش مهمی دارند. آنها با کسب مهارت ها و شایستگی ها می توانند مسئولیت های برجسته ای در جامعه انجام دهند. الگوها منحصر به زمان و مکان نیستند و در همه اعصار می توان برای الگوگیری به آنها مراجعه نمود. الگوی زن مسلمان برترین الگویی است که یک زن می تواند با داشتن آن و رفتار و کردار اسلامی مبلغ و الگویی برای دیگر زنان باشد و این وظیفه در وهله اول بر عهده بانوان حوزه های علمیه است. حضرت فاطمه (س) نمونه کامل الگوی زن مسلمان است که در همه زمان ها و در همه ابعاد فردی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می توان از آن بهره مند شد. رفتارهایی در سیره حضرت فاطمه (س) وجود دارد که عیناً قابل اقتباس و پیروی است؛ مانند عبادت و دعا، احترام به همسر، رفتار مناسب و مهرورزی به خانواده. بانوان حوزه های علمیه در ابتدا باید خود این رفتارها و اخلاق ها را فرا بگیرند و در زندگی خود استفاده کنند سپس به دیگر بانوان نیز تسری دهند.

کلمات کلیدی: حوزه علمیه، زن حوزوی، حضرت زهرا (س)، الگوسازی.

¹ طلبه سطح دو حوزه علمیه الزهرا میاندوآب

مقدمه

از جمله گرایش های فطری انسان، تمایل به داشتن الگو و اثرپذیری از آن در موضوعات گوناگون فردی و اجتماعی است و فطرت انسان را مجبور می کند تا برای کسب هدف و کمال، الگوهای بهتری انتخاب کند. قرآن کریم با هدایت انسان کامل ترین الگوها را برای او بیان کرده است. پیامبر اکرم (ص) و اهل بیت او، حضرت فاطمه زهرا (س) از الگوهای برتر هستند. کسانی که تجسم کامل دین و تبلور عینی قرآن و وحی الهی اند و ما از آنان به عنوان الگوی هدایت و اسوه تکامل نام می بریم، برای همه انسان ها و در همه ی زمان ها الگو هستند و در مورد آنها دیروز و امروز مطرح نیست. البته جامعه و شرایط زندگی هر دوره با دوره دیگر تفاوت دارد؛ اما سخن بر سر شرایط نیست. الگوهای انسانی هیچ وقت محدود به یک دوره و شرایطی ویژه نیستند، الگوپذیری انسان امروز از آن بزرگواران در حقیقت، پیدا کردن مسیر، راه اصلی زندگی اسوه های دینی و چگونگی رسیدن به کمال و شکوفاسازی استعدادها است و این مساله ارتباطی به زمان و مکان خاصی ندارد.¹

بی شک حوزه های علمیه در طول زندگی خود عملکرد روشنی داشته اند و استمرار بینش و عمل دینی، مرسوم تلاش زیاد مراجع، محققین و مبلغین حوزه های علمی است. در این میان، با اینکه بانوان در اکثر مواقع دارای فیض های معنوی و علمی حوزه ها بوده و مورد خطاب بانگ الهام دهنده پیام آوران دینی قرار داشته اند، اما به علت های گوناگون، پدید آمدن حوزه های علمیه خواهران لازم شد. تربیت خواهران دین شناس، صاحب نظر، توانمند در تبلیغ، ترویج آموزه های دینی و دفاع از باورها و ارزش های دینی از جمله اهدافی است که در حوزه های علمیه دنبال می شود. برای رسیدن به این هدف باید الگوهای مناسبی به خواهران حوزه علمیه معرفی کرد و آنها نیز باید این الگوها را در جامعه به زنان دیگر معرفی کنند. برترین الگو برای زنان در دین اسلام، حضرت فاطمه زهرا (س) است. عمده ترین فعالیتی که بانوان حوزه باید در زمینه فاطمی داشته باشند، این است که همسو با حوزه های علمیه خواهران الگوی جامع و کاملی را از حضرت فاطمه (س) به نسل امروز معرفی کنند. باید الگوی جامع دینی از یک زن مسلمان در مشارکت ها و فعالیت های اجتماعی به زنان جامعه امروز معرفی کرد.

¹ نمای حوزه، حوزه های علمیه خواهران؛ میدانی بزرگ برای خدمت رسانی، ص 2.

مفهوم هایی نظیر حق، تقوا، احسان، راستگویی، صبر، حیا، عفت و پاکدامنی همیشه مطلوب و مفید بوده و باطل، ظلم، دروغگویی، بی عفتی و نظایر آن در تمام زمان ها نامطلوب است و با فطرت انسان سازش ندارد.¹ بر زنان حوزه واجب است که صفات پسندیده را در جامعه بویژه جامعه زنان رواج داده و از صفات ناپسند برحذر دارند.

تحقیق کاملاً مرتبطی در این زمینه وجود ندارد اما برخی از تحقیقاتی که در جهاتی به این پژوهش مرتبط هستند عبارتند از: تبیین سلوک اجتماعی زنان در تمدن اسلامی، نوشته: سبحانی نژاد و همکاران؛ آداب الطلاب و آفات الطلاب، نوشته: شاکر برخوردار فرید؛ آخوند باید روحانی باشد، نوشته محمد رضا حدادی؛ زی طلبگی؛ راه و رسم طلبگی، نوشته محمد عالم زاده؛ الگوی زنان بعد از هزار سال، نوشته علی اکبر مومنی، جامی از زلال کوثر، نوشته محمدتقی مصباح. پژوهشگر در این تحقیق درصدد بررسی نقش بانوان حوزه علمیه در الگوسازی از حضرت زهرا (س) است.

مفهوم الگوسازی

تعریف الگو: الگو تعاریف مختلفی دارد من جمله: «الگو به معنی مدل، گونه، هنجار است». «الگو به اشخاص کامل و رشد یافته ای که شایسته سرمشق بودن دیگران را دارند عنوان می شود». «الگو به طرح و نمونه ای از شکل یا اشیاء و موردی از کردار گفته می شود ...² با کلمه الگو می توان ساخت بدنی و جسمی، ساخت رفتار، ساخت داده ها را تعیین کرد».

در دنیای امروز که بحران هویت و شخصیت، جوامع و ملل را به کنکاش و جستجو پیرامون دستیابی به الگوهایی شایسته وادار کرده؛ شناختن و شناساندن الگوهایی که مورد تأیید قرآن است و نیز پرداختن به زندگی و عملکرد آنان، ضروری به نظر می رسد. لذا مقوله ی الگوگیری و الگوپذیری می تواند از حساسیت و اهمیت شایانی برخوردار باشد. از این رو معرفی شخصیت ها و چهره هایی که نقش ارزشمند و سرنوشت سازی را در پاسداری از بندگی خداوند و فرهنگ اسلامی و دینی داشته اند، ضرورت می یابد.

¹ مومنی، سایت تبیان.

² شعاری نژاد، فرهنگ علوم رفتاری، ص 242.

الگوی اجتماعی زن مسلمان، طبق گستره‌ی وسیع دین نسبت به میدان و نیز الوهیت مطلق الهی در حیات اجتماعی و خانوادگی، این پایه را خواهد داشت که تعلیمات و آموزه‌های دینی عاقلانه بوده و خوشبختی انسان را در دنیا و آخرت مد نظر قرار داده و تعالی تمام جنبه‌های او را پوشش می‌دهد و از بسترسازی خسارت‌های مختلف جلوگیری می‌کند. فقط در پرتو این آموزه‌ها، در روند طراحی، الگوی مناسبی ایجاد خواهد شد. زنها نسبت به مردان جلوترند در الگو بودن و الگو شدن. شما هیچ رهبری و هیچ شخصیت قهرمانی را پیدا نمی‌توانید مگر این که روزی و دوره‌ای را باید پیش زن شاگردی بکند و از زن الگو بگیرد به نام مادر. یعنی هیچ کسی نیست که از مادرش الگو نگرفته باشد. شما نگاه کنید ابوالفضل العباس یا مثل حضرت زینب و یا مانند امام حسین (ع) در کربلا امام حسین (ع) افتخار می‌کند و می‌گوید یکی از الگوهای من مادرم فاطمه زهرا است و من فرزند فاطمه هستم و همین طور حضرت زینب.¹

زنان مسلمان ما، حضرت زهرا(س) را بانوی مقدسی می‌دانند اما شناخت کمی از ایشان دارند. زنان ما از محبت حضرت(س) فراتر نمی‌روند و شناخت عمیقی از ایشان ندارند؛ اما زنان غرب با توجه به اینکه احساس نیاز به الگو می‌کنند، حرکت آنها در شناخت الگوهای دینی از احساس نیاز شروع می‌شود و به محبت و معرفت منجر می‌شود.

حوزه‌های علمیه و طلبگی

حوزه‌های علمیه از دیر باز تاکنون منبع صدور معارف اسلام ناب محمدی و میراث جهاد پاکبازانه-ی عالمان است، از آنجایی که اسلام دینی برای تمامی ابعاد حیات مادی و معنوی بشر می‌باشد، رسالت روحانیون به تبع عالم بودن در دین اسلام، همه جانبه و گسترده و در راستای استمرار همان رسالت انبیاء و اولیای الهی است که به ملت و منطقه‌ی جغرافیایی خاصی منحصر نیست، بلکه تمامی جوامع و امت اسلامی را شامل می‌گردد.

فردی که به حوزه آمد دیگر یک طلبه محسوب می‌شود و در جامعه به او به عنوان یک سرباز امام زمان نگاه می‌کنند یعنی در اصل این فرد یک نماد برای دین محسوب می‌شود پس در این حال این

¹ مصباح، جامی از زلال کوثر، ص 90.

فرد موظف است که به نحوی رفتار کند که این رفتار او ضربه ای به دین وارد نکند تا مبدا فرد یا افرادی نظرشان نسبت به دین عوض شود. داشتن یک چنین رفتاری مستلزم دانستن آداب آن است. باید اخلاق و رفتار و کردار او متناسب با لقب او باشد. طلبه خوب و موفق باید یک سری اعمال را ترک کند و به انجام یک سری اعمال بپردازد که به مجموعه این اعمال و رفتارها زی طلبگی می گویند.^۱

بوجود آمدن حوزه های علمی خواهران بر اساس بسط تحصیلات دینی خواهران و نیز هدفدار کردن آن انجام شد. بنابراین واضح است که حوزه های علمیه خواهران از جنبه های گوناگونی به بسط دینداری یاری می رسانند، که از جمله آنها می شود موارد زیر را نام برد:

الف: افزایش دانش و دینداری خواهرانی که وارد حوزه ها می شوند؛

ب: متداول کردن دانش دینی در بین بانوان به صورت مستقیم و توسط مبلغان زن با تکیه بر الزامات و تجربه های زنان؛

ج: توسعه دینداری در خانواده ها با تکیه بر مادران و خواهران متدینی که یا در حوزه ها تحصیل کرده اند و یا توسط مبلغان زن راهنمایی شده اند.^۲

نتیجه های فوق بسیار جالب توجه هستند، اما قطعی است که با توسعه جامعه و بغرنج شدن شرایط و روابط زندگی افراد و پیشرفت علم و تعامل آنها با همدیگر، ... نیاز است تا در بعضی موضوعات حوزه های علمیه خواهران نیز بازبینی های دقیق انجام شود. یقیناً هر نوع بازبینی نباید هدف اصلی حوزه های علمی را به عنوان مرکز پژوهش و انتشار علوم اسلامی تغییر دهد، بنابراین تغییرات در این مرحله با هدف بهتر ساختن قابلیت های زیادی است که در مدارس علمیه یافت می شود و جدایی بین موضوعات اصلی و غیر قابل تحول حوزوی و موضوعاتی که تحوّل در آنها شدنی است از مهم ترین و اصلی ترین مولفه ها در این مورد است.

^۱ حدادی، آخوند باید روحانی باشد، ص 76.

^۲ علاسوند، حوزه های علمیه خواهران رسالت ها و سیاست ها، ص 27.

یک خانم مبلغ هم باید در خانواده و هم در اجتماع حضور موثری داشته باشد، خانمی که اطلاعات اجتماعی نداشته باشد در تربیت فرزندانش به مشکل برخورد خورد. بانوان طلبه موظفاند که این وظایف را برای زنان جامعه تبیین کنند و اطلاعات لازم داده شود. نکته‌ی دیگری که به عنوان محور تبلیغی مطرح است تبلیغ و ترویج اخلاقیات است و اینکه بانوان روابط اخلاقی شان در جامعه و خانواده باید چگونه باشد. محور دیگری که بانوان طلبه در فضای تبلیغی می‌توانند انجام دهند آشنا کردن زنان جامعه با تفسیر قرآن و نهج البلاغه، متون دین، زیبایی‌های سخنان خداوند و معصومین است. مطالب گفته شده همه در یک فضا بود و آن بحث حضور فعال در اجتماع بود.^۱

یکی از آسیب‌هایی که در حوزه زنان و مجالس زنانه‌ای که در سطح کشور وجود دارد بحث خرافه‌گرایی و ترویج آن در این مجالس است که یکی از مهمترین وظایف بانوان طلبه مبارزه با این خرافه‌گرایی است، بانوان طلبه برای از بین بردن و مبارزه با این خرافه‌گرایی که در بسیاری از موارد در تقابل با دین هستند با احتیاط برخورد کنند چرا که گاهی این خرافه‌ها به صورت عقیده در زنان تثبیت شده‌اند و برخورد یک‌جانبه و غیر علمی می‌تواند نتایج عکس داشته باشد. لذا بانوان طلبه برای مبارزه با این گونه موارد نخست باید قبل از هر گونه اقدام و عکس‌العملی آن خرافه را تحلیل و بررسی کنند و سپس نکات مثبت و منفی آن را برای بانوان تشریح کنند و از طریق ارجاع به قرآن و سخنان اهل بیت (ع) سعی کنند نقاط و نکات منفی که در این خرافه وجود دارد را برای زنان تشریح کنند.^۲

میزان ارتباط و تأثیر گذاری بانوان طلبه بر قشر جوان جامعه چندان موفقیت آمیز و رضایت بخش نیست، هر چند در مواردی حضور بانوان طلبه موفق به خصوص در کاروان های عمره دانشجویی توانسته بسیار تاثیرگذار باشد. البته آن هم به دلیل برخورداری از مهارت‌های لازم عده‌ای از این بانوان است اما از آن طرف افراد کج سلیقه و بی مهارت نیز وجود دارند.

بانوان طلبه باید از مهارت تبلیغی برای تاثیرگذاری از طریق سخن بردار بوده، همچنین مهارت ارتباطی لازم را کسب کرده تا بتوانند مؤثر و مفید باشند. بانوان طلبه باید در هنگام حضور در اجتماع به لحاظ اخلاقی تجسم رفتار و اخلاق نیکو باشند، متأسفانه ما هنوز مهارت‌های لازم برای ارتباط برقرار

^۱ رحمانی، زی طلبگی؛ از منش تا سبک زندگی انسان حوزوی، ص 40.

^۲ عالم زاده نوری، زی طلبگی و رسالت طلبگی، ص 91.

کردن با جوانان را یاد نگرفته‌ایم. جامعه الزهرا باید روش برخورد، مهارت ارتباط با خانم‌ها و به ویژه جوانان را به طلاب آموزش دهد و این بخش باید جدی کار شود و بانوان طلبه در کنار علم آموزی و یاد گرفتن معارف دین نحوه‌ی برخورد با جوانان را یاد بگیرند.^۱ یک بانوی طلبه باید با بالا رفتن علمش، به همان اندازه عقل، تواضع، اخلاق وی بالا رود و مهارت‌های ارتباطی با دیگران را بیاموزد، به دیگران احترام بگذارد و غرور نداشته باشد. یکی از آفات علما غرور است گویا با بالا رفتن علم، دیگران باید به ما احترام بگذارند. این غرور به خصوص برای کسی که در حوزه‌ی علم فعالیت می‌کند بسیار بد است.^۲ بانوان طلبه باید قدرت تشخیص نیازهای فکری جامعه و جمعی را که در آن حضور پیدا می‌کنند را داشته باشند و باید نیاز سنجی شود؛ که البته این به مهارت فرد بستگی دارد. تبلیغ واقعاً یک مهارت است، تنها اطلاعات و خوش بیانی نیست و غرض از آن دعوت مردم به سوی دین است.

نتیجه گیری

حوزه علمیه، یکی از مناسب‌ترین بسترهای کمال‌جویی است و خواهرانی که تشنه معارف ناب اهل بیت(ع) و قرآن هستند و هم شوق خدمت به هم نوعان و دین مبین اسلام دارند با حضور در مدارس علمیه به این مهم می‌پردازند. تربیت خواهران دین شناس، صاحب‌نظر و توانمند در تبلیغ و تدریس به ویژه با رویکرد پاسخ‌گویی و حل مسائل زنان از جمله اهداف مدارس علمیه خواهران است. از وظایف مهم بانوان حوزه‌های علمیه گرفتن الگو برای زندگی خود و شناساندن آن به سایر زنان جامعه است. طلبه مبلّغ آموزه‌های دینی است و وظیفه دارد قواعد دینی و سلوک پسندیده معنوی را به دیگران بیاموزد.

الگوهای اسلامی، الگوهایی فرازمانی و فرامکانی هستند و نمی‌توان آن همه سرمایه‌های معنوی و ملکوتی که خداوند در وجود این بزرگان به ودیعه گذاشته است، به زمان خاصی محصور کرد.

^۱ رحمتی، آداب و رفتار طلبگی، ص ۴۷.

^۲ رحمانی، زی طلبگی؛ از منش تا سبک زندگی انسان حوزوی، ص ۳۹.

الگوخواهی و الگوپذیری از نیازهای فطری و وجدانی افراد بشر است. اما هر کس و هر چیزی نمی تواند الگوی با لیاقت و صالح واقع شود.

یکی از الزامات توسعه نقش و جایگاه زنان در جامعه و همچنین حل و فصل مشکلات این قشر تربیت علوم و طلاب دینی از همین قشر است تا با در نظر گرفتن نوع نگاه زنانه به حل مشکلات این قشر پرداخته و راه برای تربیت دینی هر چه بیشتر زنان نیز فراهم شود. طلبه، باید در رفتار اجتماعی اش مراعات همه آن قواعد کلی و مقررات اخلاقی را بکند. تربیت خواهران دین شناس، صاحب نظر و توانمند در تبلیغ و تدریس به ویژه با رویکرد پاسخ گویی و حل مسائل زنان از جمله اهداف مدارس علمیه خواهران است.

تبیین آموزش های دینی نشان می دهد که اسلام الگوهای بسیاری برای زنان بیان کرده است و مردم را به تبعیت از آنان دستور داده است. در بین این الگوها، بهترین الگو و سرآمد، حضرت زهرا است؛ زیرا آنچه ایشان را الگوی برتر قرار داده، انسان کامل بودن اوست و معرفی انسان کامل و توصیف ویژگی های افراد ملکوتی در آموزه های دینی، برای الگودهی مناسب در مسیر سعادت است. حضرت زهرا الگوی نمونه ای در دلیلی راستی انسان کامل است؛ چون ایشان از زمره عترت رسول الله - و از رسته معصومانی است که همه آنها نمود تام الهی اند و ولایت آنان، از جمله حضرتش بر تمام آفریدگان جاری است. بدون تردید برای کسی که مسلمان است و ایدئولوژی اسلامی را پذیرفته، نمی تواند جز فاطمه (س) کسی را به رهبری فکری خود برگزیند. فاطمه (س) نه تنها الگوی بانوان جهان، بلکه اسوه تمام جهانیان در ابعاد مختلف زندگی است.

حوزه های علمیه خواهران بهترین و بزرگ ترین ظرفیت در فرهنگ سازی و ترویج سبک زندگی اسلامی در حوزه زنان را دارا است، و بانوان حوزوی با توجه به امر تبلیغ می توانند ضمن بیان آسیب های اجتماعی، کاهش امنیت روانی و گرفتن الگوی مناسب در این امر مهم ایفای نقش کنند. حوزه های علمیه خواهران می توانند با ارتباط با خواهران و جامعه زنان و دختران کشور نقش خود را در شناساندن نحوه زندگی و رفتار و کردار حضرت زهرا (س) ایفاء کنند و در تداوم راه او و صیانت از آن وظیفه خود را انجام دهند. زنان حوزه علمیه باید در ابتدا رفتار و کردار حضرت زهرا (س) را در زندگی خود پیاده کنند و سپس به ترویج آن در زندگی دیگر زنان بپردازند.

فهرست منابع

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- ابن شهر آشوب، محمد بن علی، «المناقب»، قم، نشر علامه، جلد 1، 1376ق.
- انصاری، عذرا، «جلوه های رفتاری حضرت زهرا (س)»، ناشر: بوستان کتاب قم، چاپ 11، 1385.
- برخوردار فرید، شاکر، «آداب الطلاب»، تهران، مؤسسه انتشاراتی لاهوت، جلد سوم، 1387.
- حدادی، محمدرضا، «آخوند باید روحانی باشد»، تهران: فراندیش، 1385.
- رحمانی، جبار، «زی طلبگی؛ از منش تا سبک زندگی انسان حوزوی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، سال ششم، شماره 22، 1392.
- رحمتی، منصوره، «آداب و رفتار طلبگی»، مدرسه علمیه امام جعفر صادق (ع) شاهرود، 1393.
- سبحانی نژاد، مهدی، کشاورز زاده، علی، نفیسی مقدم، شهلا، «تبیین سلوک اجتماعی زنان در تمدن اسلامی با بهره گیری از تفسیر المیزان»، مجموعه مقالات همایش ملی تمدن نوین اسلامی، تهران، دانشگاه شاهد، 1397.
- سلیمانی، مهدی، «بررسی ویژگی های جامعه شناختی نمونه نوعی محصل علوم دینی در حوزه علمیه قم (طلاب دوره سطح)»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، 1390.
- شعاری نژاد، علی اکبر، «فرهنگ علوم رفتاری»، تهران، انتشارات امیرکبیر، 1375.
- عالم زاده نوری، محمد، «درآمدی بر زی طلبگی»، ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، 1388.

- عالم زاده نوری، محمد، «راه و رسم طلبگی»، قم: ولاء منتظر، چاپ سوم، 1391.
- علاسوند، فریبا، «حوزه های علمیه خواهران رسالت ها و سیاست ها»، مجله پگاه حوزه، شماره 51، 1387.
- مصباح، محمدتقی، «جامی از زلال کوثر»، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، ۱۳۸۰.
- مؤمنی، علی اکبر، الگوی زنان بعد از هزار سال، سایت تبیان، گروه خانواده و زندگی.
- مهدوی، ابوالحسن، «اسوه بندگی»، اصفهان، نسیم رحمت، 1388.
- نمای حوزه، «حوزه های علمیه خواهران؛ میدانی بزرگ برای خدمت رسانی»، نشریه نمای حوزه، سال دهم، شماره 165، 1395.